

Розвиток освіти й педагогічної думки в українських землях (IX-XVII ст.).

1. Традиційні засади виховання дітей в Київській Русі.
2. Розвиток освіти й педагогічної думки в українських землях (XIII-XVI ст.).
3. Виникнення братських шкіл. Острозька академія.
4. Діяльність козацьких шкіл в Україні (січові, полкові, музичні та ін.)
5. Навчально-виховний процес у Києво-Могилянській Академії.
6. Структура освіти в Україні в XVII ст.

Література

- 1. Антология педагогической мысли Украинской ССР. / М.Я. Кондаков, составитель Н.П.Калениченко. – М.: Педагогика, 1988. – С. 56 – 84.
- 2. Артемова Л.В. Історія педагогіки України / Л.В.Артемова. – Київ: Либідь, 2006. – С. 6 – 100.
- 3. Бабишин С.Д. Початкова школа на Україні з давніх часів до кінця XVII ст. // Початкова школа. – 1991. – № 10. – С. 17 – 19.
- 4. Джуринский А.Н. История педагогики древнего и среднего мира / А.Н.Джуринский. – М., 1999. – 358 с.
- 5. Днепров Э.Д. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР с древних времен до конца XVII в. / Э.Д. Днепров. – М., Педагогика, 1989. – С. 130 – 142.
- 6. Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга II. Навч. посібн. для студентів вищих навч. закладів / І.В. Зайченко. – Київ: Слово, 2010. – С. 12 – 53, 63 – 87.

Література

- 7.Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / О. О.Любар, М.Г.Стельмахович, Д.Т.Федоренко. – К.: Знання, 2006.– С. 91 – 101.
- 8.Константинов Н.А., Медынский Е.Н., Шабаева М.Ф. История педагогіки: Учебник для педвузов. / Н.А. Константинов, Е.Н.Медынский, М.Ф.Шабаева. – М.: Просвещение, 1982. – С. 100 – 121.
- 9.Кремень В.Г. Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / В.Г.Кремень. – Київ, 2005. С. 32 – 36, С. 38 – 39, С. 41 – 42, С. 58 – 62.
- 10.Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник / М. В.Левківський. – Київ, 2003. – С. 26 – 158.

Література

- 11.Литвинов С.А. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / С.А.Литвинов. – К.: Рад. школа, 1961. – С. 11 – 13.
- 12.Пискунов А.И. Хрестоматія по истории педагогіки / А.И.Пискунов. – М., 1998. – Ч. 1. С. 31 –70.
- 13.Мітюров Б.Н. Розвиток педагогічної думки на Україні в XVI – XVII ст. / Б.Н.Мітюров. – Київ: Радянська школа, 1968. – 135 с.
- 14.Мединский Е.Н. Братские школы Украины и Белоруссии в XVI – XVII вв. и их роль в воссоединении Украины с Россией / Е.Н.Медынский. – М., 1954. – 68 с.

Українська народна педагогіка

- Педагогіка в загальному розумінні слова – це наука про виховання, освіту й навчання підростаючого покоління.
- Як результат виховної діяльності мільйонів людей протягом століть сформувався педагогічний досвід.
- Українська народна педагогіка – це система емпіричних педагогічних знань, засобів, принципів, вироблених українцями у навчанні та вихованні підростаючих поколінь.
- народна педагогіка, тобто та педагогіка, яку створив народ (спрямовує життя українців з прадавніх часів і донині).
- передувала педагогічній науці й стала її основним першоджерелом.

Українська народна педагогіка

- знайшла втілення в усній народній творчості – у прислів'ях та приказках, піснях, билинах, переказах.
- сформувалася з нагальних потреб життя суспільства.
- зміст виховання і навчання - реальний процес повсякденного побутового і трудового життя людей;
- повідомлення дітям елементарних знань про працю, загальних уявлень про трудову діяльність.
- Досвідчені мисливці вчили дітей полювати;
- хлібороби прилучали до землеробства;
- пасічники – до бортнярства;
- майстри – до різних способів виготовлення знарядь праці.

Основні методи

- спостереження за працею батьків, старших братів і сестер, сусідів тощо;
- показ, демонстрація;
- особистий приклад;
- багаторазові повторення різноманітних дій;
- участь у сюжетно-рольових іграх, в яких відтворювалися реальні (уявні) види трудової діяльності батьків, дорослих;
- посильна допомога батькам у праці (догляд за молодшим братом чи сестрою, домашніми тваринами, рослинами, прибирання будинку, самообслуговування та ін.);
- В результаті цього дитина починала розуміти важливість праці для життя людини.

Принципи виховання

- Природовідповідність;
- народність;
- гуманне ставлення до дитини;
- виховання у праці;
- активність дитини;
- емоційна основа виховання тощо.
- **До провідних засобів народної педагогіки належать:**
- рідна мова
- усна народна творчість
- народні іграшки, забави, обряди, традиції
- матеріальна культура народу
- праця.

Виховний ідеал праукраїнців

- сутність українського ідеалу визначили:
- умови матеріального життя праукраїнців (хліборобська культура);
- їх духовність (язичництво, в основі якого лежить культ предків, природних явищ, землі, матері).
- Український ідеал: людина – трудівник, патріот, гуманіст.

Завдання освіти

- Населення України степової смуги у V-IV тис. до Різдва Христового мало надзвичайно високий рівень культури, вірувань, моралі.
- *Чужоземці зазначали, що анти й словени щирі й привітні, товариські, ласкаві й гостинні, свободолюбні, хоробрі, правдиві й чесні, людяні, життєрадісні, співучі.*
- *Дітей своїх привчали дивитися на світ божий веселими очима, виявляти особливу увагу до старшого в роді, до пам'яті своїх предків.*
- Хлопчики-підлітки вчилися володіти зброєю, що необхідно було як для полювання, так, і для захисту рідної землі від ворогів.

Історія української педагогіки: етапи розвитку

- В Україні зародження педагогіки відбувалося в надрах філософії.
- Українська національна педагогіка пройшла складний шлях, увібравши в себе кращі надбання минулого.
- Етапи розвитку:
- ***Виховання та школа за часів язичництва .***
- Період з VI по IX століття нашої ери, коли йде процес інтенсивного розвитку народів Східної Європи. Зав'язуються культурні зв'язки з Візантією, Сходом, Західною Європою.
- ***Виховання, школа і педагогічна думка в Київській Русі.***
- Період з IX по XIII століття, коли у східних слов'ян формуються племінні князівства і союзи. Процес консолідації східнослов'янських князівств і земель завершується утворенням держави Київська Русь.

Етапи розвитку

- *Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження.*
- Період XVI - XVII століть, доба державного, соціального та культурного розвитку. Вплив епохи європейського Відродження і Реформації.
- *Українська педагогіка гетьманської держави.*
- Період другої половини XVII - кінця XVIII століття. Це своєрідний історичний феномен - держава зі своїм вільним козацьким духом, із самоврядуванням міст і містечок, народною армією, самобутнім адміністративним поділенням, із демократичною формою обрання всієї адміністрації й гетьманського уряду.

Етапи розвитку

- *Освіта і педагогічна думка епохи національного відродження.*
- Період ХІХ - початку ХХ століття, коли остаточно відбулося формування української національної культури.
- *Освіта, шкільництво і педагогічна думка в Україні у ХХ столітті.*
- Період розвитку української педагогіки з 1917 по 1991 роки та сучасний розвиток системи освіти в Україні.

Виховання й навчання прадавніх українців

Східні слов'яни у VI – IX ст. створили систему виховання, яка відповідала розвиткові продуктивних сил, поділу праці, шлюбно-сімейним відносинам:

- у період матріархату дітей до 5 – 6 років виховувала мати;
- пізніше хлопчиків віддавали до спільних чоловічих жител, дівчаток - до жіночих, де їхніми наставниками ставали брати і сестри по матері.

З утвердженням патріархату відбувся перехід до одношлюбної сім'ї – моногамії.

Існували так звані *будинки молоді*, куди батьки віддавали дітей на виховання.

Послідовність етапів раннього виховання дітей

- Тогочасна народна педагогіка визначила послідовність етапів раннього виховання дітей:
- період баяння (від народження до 1,5 - 2 років) – спілкування матері з дитиною, основний засіб – колискова пісня;
- період пестування (1,5-5 років) – з роду виділялися пестуни і пестунки, які виховували дітей, залучали їх до дитячих ігор, турбувалися про їхній розвиток, допомагали дітям засвоювати знання і навички;
- пестун – вихователь, наставник.
- період набуття трудових навичок та оволодіння нормами моральної поведінки (5-10 років). Провідним засобом виховання була праця: випасання худоби, участь в оранці, збирання ягід, плодів.
- Завершальний етап виховання – *ініціації* (система випробувань на фізичну та соціальну зрілість).

Мета виховання за часів язичництва

- Мета – підготовка сильного і вправного землероба, мисливця, воїна.
- Мета виховання жінки – виховання берегині родини, здатної не лише прясти й ткати, а й за потреби дати відсіч ворогові.
- Ідеологічною засадою виховання була язичницька релігія (вірування наших далеких предків – східних слов'ян).
- Спільна праця, колективне користування знаряддями і результатами праці породжували почуття взаємодопомоги, взаємовиручки.
- Вищим ідеалом добра вважали силу, хоробрість, витримку. Людина мала бути загартованою, із сильним тілом та стійкою психікою.

Виховання й навчання прадавніх українців

- З появою приватної власності, у ролі педагогів вже виступає не община, а, насамперед, сім'я, батьки.
- суспільне виховання замінюється *індивідуально-сімейним вихованням*.
- Поступово зникає соціальна однорідність суспільства.
- Суспільна нерівність зумовила різні інтереси й мотиви поведінки людей.
- У центрі виховної практики вперше постає проблема формування духовних якостей особистості.
- Серед загально визнаних благ першим і найціннішим визнається здоров'я і життя людини.

Умови для створення шкіл

- Наприкінці VIII - у IX ст. у східних слов'ян формуються племінні князівства і союзи.
- 882 р. процес консолідації східнослов'янських князівств і земель завершується утворенням держави Київська Русь.
- ступінь розвитку засобів виробництва, знарядь праці та різних видів господарської діяльності;
- високий рівень духовної культури населення; розмаїття народних традицій, обрядів і ритуалів;
- наявність мови, яку б розуміла більшість населення; перехід писемності від примітивних її форм до виразних знаків;
- розширення міст як соціально-культурних центрів;
- потреба у грамотному державному апараті, дипломатичні зв'язки з іншими країнами.

Винайдення буквено-звукової системи письма

- З винайденням буквено-звукової системи письма – з'являються школи.
- Найдавніша слов'янська писемність знає два алфавіти: *кирилицю і глаголицю*, причому питання про співвідношення і відносну давність цих алфавітів досі повністю не розв'язане.
- До прийняття християнства існували школи двох типів:
- язичницькі (основними навчальними закладами, що діяли до прийняття християнства, були *школи грамоти*, де діти навчалися читати, писати, рахувати.
- християнські (християнство проникло на Русь задовго до його офіційного прийняття).

Значення прийняття християнства

- Прийняття нової релігії – результат зміни соціально-економічних умов розвитку суспільства.
- На зміну політеїзму безкласового суспільства прийшла монотеїстична релігія, що відповідала соціальній структурі Київської Русі.
- Для української народної педагогіки стають притаманними не тільки власний досвід виховання, а й заповіді християнського вчення, а з ним – і досвід духовно-морального виховання народів Близького Сходу й Середземномор'я.
- переплетіння язичницьких і християнських елементів.
- Ідея соціальної справедливості, яку проповідувало християнство, – рівність усіх перед Богом, осуд жорстокості, насильства, спонукання до совісті, честі, милосердя, заклик до людської гідності, порядності швидко проросла у душах праукраїнців.

Разом із християнством в Україну прийшли освіта й школа

- Князь Володимир відкрив у Києві при Десятинній церкві школу *“книжного вчення”*, в якій навчалося 300 дітей (перша державна школа).
- Школа *“була державним навчальним закладом підвищеного типу й утримувалася за рахунок князівської казни”*.
- Найпершою згадкою про школи у Києві є повідомлення літопису від 988 р. про те, що київський князь Володимир Великий *“почав брати у знатних людей дітей і віддавати на вчення книжне”*.
- За тодішніми поняттями *“книжне вчення”* здобували ті, що були вже грамотними.
- Діти були ізольовані від домашнього впливу батьків, які, хоч і прийняли нову віру, але у поглядах залишалися язичниками.

Володимир Великий

Педагогічна діяльність Ярослава Мудрого

- Ярослав Мудрий у 1037 р. організував навчальний заклад (“академію”)
- *“зібрав від старшин й понів 300 дітей учити грамоти”.*
- За князювання Ярослава Мудрого було зроблено спробу створення історії Київської Русі, нею став літописний звід “Повість минулих літ”.
- Ось як пише “Повість..” про освіту: *“Ярослав, син Володимирів, засіяв книжними словами серця вірних людей, а ми пожинаємо, приймаючи науку книжну. Велика-бо користь буває чоловікові від науки книжної. Книги — джерела мудрості”.*
- З літопису дізнаємося і про відкриття Ярославом Мудрим першої бібліотеки при Київському Софійському соборі 1037 р., у якій в середині XI ст. налічувалося майже 950 томів рукописних книг.

Ярослав Мудрый

Видатні жінки

- Дочка князя Ярослава, королева Франції Анна, вирізнялася своєю освіченістю.
- Вийшовши заміж, вона привезла до Франції чимало книг.
- Анна часто підписувала королівські укази, інші документи (Генріх I, її чоловік, був неписьменним).
- У XI столітті набула розвитку жіноча освіта.
- Існує версія, що Анна Всеволодівна (онука Ярослава Мудрого) в 1086 р. заснувала при монастирі першу школу для дівчат (училище).
- 300 дівчаток навчались грамоти – читати, писати, рахувати, співати релігійні пісні, шити.

Анна Ярославна

Система шкіл в Київській Русі

- XI ст. - період розквіту Київської Русі:
- школи книжного вчення (підвищеного типу)
- двірцеві
- Церковні (монастирські, парафіяльні)
- школи грамоти (елементарні)
- кормильство
- жіночі школи.
- Релігійна основа освіти, патріотична спрямованість.

Школи “книжного вчення”

- Школи “книжного вчення” (підвищеного типу) – як правило, викладали “сім вільних мистецтв”.
- Додаткові предмети: історія, право, географія, грецька, латинська мови, богослов’я.
- При вивченні філософії – твори Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура, Софокла.
- При вивченні історії – твори Плутарха, Геродота (входили до збірки “Бджола”).
- Методи навчання: робота з книжкою, з текстом.
- учитель читав і коментував текст, пояснював терміни, ставив учням запитання.
- Навчальні групи складались з 8-10 дітей і більше.
- школи організовувались за вказівкою князів.
- У державних школах (“книжного вчення”) навчалися діти найближчого оточення князя з метою виховання грамотних державних діячів.

ПОНЯТТЯ “КНИЖНЕ ВЧЕННЯ”

- Сутність поняття “книжне вчення” розкрив Б.Д. Греков (Борис Греков, історик ХХ ст.).
- підкреслив, що це було не просто навчання грамоти, а школи, де викладались серйозні для того часу науки.
- це був більш високий ступінь освіти.
- процес навчання мав енциклопедичний характер.
- викладалися такі предмети: діалектика, риторика, грамати́ка, арифметика.
- у школах *книжного вчення* вихованців готували до роботи в різних сферах державного, церковного та культурного життя (мета).

Монастирські школи

- створювалися при монастирях і великих соборах.
- поділялися на зовнішні та внутрішні (відкриті та закриті).
- у зовнішніх навчалися миряни
- у внутрішніх (готували до церковної діяльності) - майбутніх ченців, паламарів, священиків.
- *Перший навчальний заклад* заснував ігумен Києво-Печерського монастиря Феодосій Печерський (прибл. 1034-1074рр.)
- передбачалася організація навчання “христової братії”, щоденне читання книг, відкриття бібліотеки.
- До кінця XI – початку XII ст. майже всі монастирі Київської Русі відкривали школи.
- Як і у школах “книжного вчення” у монастирських школах (внутрішніх) вивчали “сім вільних мистецтв”.

Методи навчання й виховання

- Навчання грамоти у монастирських школах мало індивідуальний характер.
- Методи навчання: самотійна робота учнів з текстом, обговорення богословських тем, бесіда.
- Методи виховання: дотримання посту, читання молитов, фанатичне самообмеження.
- Головне завдання монастирських шкіл полягало в *суворому аскетичному* вихованні.
- Зміст - зводився до формування у ченців покори, терпіння, відмови від радощів земного життя.

Монастирські школи

- Києво-Печерський монастир був центром літописання, школою підготовки проповідників-місіонерів, які поширювали в Русі християнство.
- монахи-ченці навчали дітей
- вихованці монастирської школи поруч з освітою набували професії іконописця, переписувача книг, майстрів з виготовлення пергаменту, стійких фарбників, з випалювання вапняку.
- Монастирські школи продовжували існувати і розвиватися десь до XVII ст., поступово втрачаючи безпосередній зв'язок з монастирським життям, хоча розміщувалися на території і в приміщенні монастирів.

Школи грамоти

- *Школи грамоти* (елементарні, початкові) – існували переважно в містах при церковних парафіях.
- навчали дітей бояр, посадників, купців, лихварів, заможних ремісників.
- Утримували школи на кошти батьків, тому для бідного населення вони були недоступними.
- Вивчали закон Божий, народні прикмети про погоду, спостерігали природні явища (повага), переповідали народні легенди, билини; займалися хорovým співом.
- Використання індивідуальних методів навчання.
- Напрямки виховання: релігійне, патріотичне.

Поняття “навчання грамоті”

- З кінця XI - початку XII століття з'явилося поняття **“навчання грамоті”**.
- тлумачилось як навчання дітей письму, читанню, лічбі й хоровому співу і було рівнозначним **елементарній початковій освіті**.
- не було методики, підготовлених вчителів.
- Навчальні книги XII ст.: Часослов, Псалтир, Молитвослов.

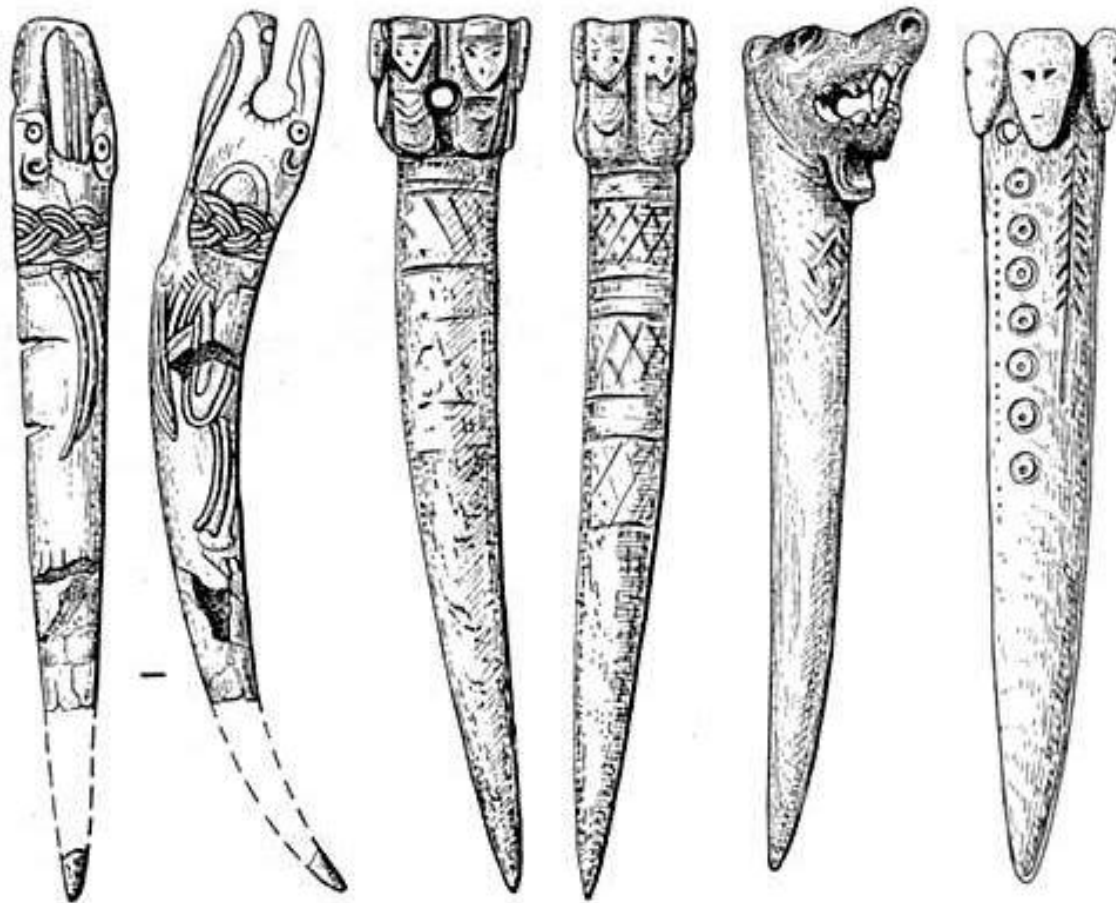
Засоби навчання

- Писали на навощених табличках, пізніше – на бересті.
- *Берестяні грамоти* - написи на шматках берести, кори берези, зроблені за допомогою спеціальних писал - загострених металевих паличок.
- Писали на воскових дощечках-табличках загостреною паличкою-штилем.
- Пізніше писали – гусячим пером на пергаменті чорнилом.
- Більшість дітей простих людей виховувалась у сім'ях, зрідка віддавали майстрові для опанування ремесла.

Писала, воскові таблицки, берестяні грамоти

Писало - загострені металеві палички

Методи навчання й виховання в школах грамоти

- читання і коментування тексту;
- бесіда;
- показ конкретних дій (написання букв, послідовність трудових операцій);
- інструкція;
- заучування тексту напам'ять.
- Навчання проводилось на зрозумілій *церковнослов'янській мові*, на відміну від Заходу, де панівною мовою була *латинська*.

Кормильство

- *Кормильство* (кормління) - форма домашнього виховання феодальної знаті.
- Князі підбирали для малолітніх княжичів (віком 5 - 7 років) кормильців із числа воєвод і знатних бояр;
- пов'язане з давнім звичаєм віддавання свого сина на виховання в іншу сім'ю.
- виконував функції наставника; був розпорядником від імені свого вихованця,
- надавав практичні знання, формував необхідні навички, готував до походів, до здійснення функції державного діяча.

Розвиток педагогічної думки Київської Русі

- Найдавніші пам'ятки, в яких порушуються питання освіти, датовані XI ст.
- Серед них – твори перекладні й оригінальні (вітчизняного походження).
- До перекладних належать: “Бджола” — складений у Візантії й перекладений на Русі наприкінці XI ст. збірник цитат із Святого письма, афоризмів і висловлювань отців церкви, античних філософів Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля, Плутарха та інших.
- думки щодо навчання й виховання. *“Ліпше од вірного друга рана, ніж поцілунок ворога”*; *“Усе нове краще: і посуд, і одяга, а дружба — стара”*; *“Таким будь для батьків своїх, якими хотів би бачити своїх дітей”*.

“Ізборник” Святослава 1073 р.

- Збірник текстів античної літератури пізнавального характеру з різних галузей знань (усього 383 статті), написаний у формі запитань і відповідей.
- Починається “Ізборник” “Словом про читання книг”.
- Можливо, це була передмова руського книжника Іоана, його настанови щодо того, як слід читати цю книгу.
- Вперше надає методичні вказівки, як працювати з книгою: читай не поспішаючи, не поспішай переходити до наступного розділу, обмірковуй те, що прочитане, зрозумій зміст (“*поразумей, что глаголют книги*”).

Изборник Святослава 1073 р. Заставка

“Ізборник” Святослава 1073 р.

“Повість временних лет”

- Пам’ятка освіти XI ст.
- автором є літописець Нестор (XI - початок XII ст.), якого вважають першим українським істориком.
- засуджується міжусобна боротьба князів, проповідується ідея єдності руських земель, їх захисту від ворогів, висловлюється позитивне ставлення до знань, науки.
- У літописі “Повісті временних лет” йде мова про значення книги у житті людини і суспільства, також розкривається роль Ярослава Мудрого у розвитку книжної справи, зокрема зазначається, що *“він до книг був прихильний, читав часто і вдень, і вночі. І зібрав писців много, і переклали вони із грецької на словенську мову і Письмо. І написали вони багато книг, і славу цим здобули, за їхніми книгами повчаються вірні люди і насолоджуються, навчаючись божественного слова”*.

“Повчання” київського князя Володимира Всеволодовича Мономаха (1053-1125)

- “Повчання” містить дві частини - дидактичну та автобіографічну.
- В дидактичній частині автор вимагає виконання християнських обов’язків і надає ідеальний образ князя-правителя.
- він виклав своє бачення проблеми підготовки підростаючого покоління до життя:
- загартування волі, характеру;
- формування світоглядної позиції, умінь і навичок;
- розвиток пізнавальних, творчих та інших інтересів.

Володимир Мономах

Виховна мудрість

- Князь повчав дітей мудрості:” *“Треба мати душі чисті, непорочні, тіла худі, лагідну бесіду і в міру слово господнє: при їді й питті без галасу великого бути, при старших - мовчати, премудрих - слухати, старшим-покорятися, з рівними і меншими - приязнь мати; без лукавства розмовляти, багато розуміти; не лютувати словом, не хулити розмовою, не надміру сміятися, соромитися старших; уникати, не старатися повчати легковажних. Якщо ж хто (з) вас може іншим допомогти - од Бога нагороди нехай той сподівається”.*
- Володимир Мономах обґрунтував важливість прикладу у вихованні.
- Розкрив значення освіти для формування особистості.

Характерні риси освіти доби Великокняжої України-Руси

- відкритість до світу, активне запозичення і використання для освіти досвіду інших народів.
- у вітчизняній освіті і науці того часу простежується європейська орієнтація, прив'язка до християнських цінностей.
- попри домінанту церковного освітнього середовища простежуються і сильні компоненти світської освіти.
- високий рівень історико-літописної, правничої, книговидавничої справи.
- не розвинена сфера природничих наук, природничого вектора освіти.
- Київська Русь XI-XII ст. була висококультурною державою.

Розвиток української педагогіки у XIV-XV ст.

- Київська Русь внаслідок татаро-монгольської навали й князівських міжусобиць припинила своє існування (XIIIст).
- занепад економічного, політичного та культурного життя.
- Галицько-Волинська держава стала культурно-освітнім центром, відбулося зближення із західною педагогічною культурою.
- XIV-XV ст. у свідомості людей актуалізувалася і сама назва—Україна, що з'явилась на сторінках давньоруських літописів ще у XII-XIII ст., згодом набувши етнічного значення й загального поширення.

“Галицько-Волинський Літопис” – видатна пам’ятка української педагогічної літератури XIV ст.

- зображає найважливіші події у Галицько-Волинській державі;
- свідчить про високий рівень освіти, науки й педагогіки у ній.
- мета освіти – виховання релігійності, патріотизму й відданості рідній Вітчизні.
- Під ударами татарських орд у 1340 р. Галицько-Волинська держава перестала існувати
- Таким чином, у середині XIV ст. українську державність було втрачено.
- Настала литовсько-польська доба.

Литовсько-польська доба

- Педагогічна співпраця українців і литовців у спільній Литовській державі виявилася плідною.
- У XIV-XV ст. за українсько-литовської доби литовці охоче прилучалися до передової української культури.
- На українських територіях, які потрапили під владу Польщі, становище української освіти було зовсім іншим.
- Кількість початкових шкіл для українських дітей почала зменшуватися.
- Середніх і вищих навчальних закладів не існувало взагалі.
- зростала мережа польських шкіл.
- Українські магнати віддавали своїх синів для навчання до Краківського університету та польських шкіл.
- З середини XV ст. - початок соціального, культурного, релігійного гноблення.

Система шкіл у XIV-XV ст.

- Школа - головна запорука збереження української нації.
- *Початкові парафіяльні*
- *монастирські школи*
- *школи мандрівних дяків*
- Польсько-католицька експансія зумовила появу *католицьких шкіл* (відвідували поляки й українці).
- *Латинські школи* відкривалися при католицьких костелах і монастирях, були елементарного і підвищеного типу.
- Навчання платне.
- В Україні панувала особлива повага до школи, освіти, книги, вчителя.

Роль вчителя

- *“Шануй учителя, як родителя”*, – закликала народна мудрість.
- Авторитет учителя не смів ніхто принижувати. Було табу на лихі слова про нього.
- під час занять учитель сидів, а учні повинні були його пояснення слухати стоячи.
- велику роль у духовно- етичному вихованні дітей, поруч із батьками й учителями, відігравали духовні особи, церква.
- *“Буквар”* - перший підручник для оволодіння грамотою.
- За *“Букварем”* - Часослов, як перша читанка, а за ним – Псалтир.
- Мова навчання – церковнослов’янська.

Братські школи

- Національне відродження почалося з організації міських братств.
- У XVI – XVII центрами культурного життя на українських землях були братства.
- Користуючись підтримкою міщан і духовенства, вони сприяли поширенню ідей гуманізму, розвитку науки і шкільництва.
- В основу діяльності братств було покладено ідеологію просвітництва.
- З кінця XVI ст. відкриваються *початкові та підвищені школи*, засновниками яких були братства.
- Братства організовували школи, будували шпиталі, православні церкви, видавали українські книжки і підручники.

Львівська братська школа

- Першою братською школою підвищеного типу (була середнім навчальним закладом) в Україні стала *школа Львівського братства* (1586).
- вивчали церковнослов'янську, грецьку, латинську і польську мови, математику, граматику, риторику, астрономію, філософію та інші дисципліни.
- Члени Львівського братства планували навіть перетворити свій “гімнасіон” (так вони називали цю школу) у вищий навчальний заклад.
- У Львівській братській школі працювали і здобули освіту визначні діячі української культури кінця XVI - першої половини XVII ст.: Лаврентій Зизаній і його брат Степан, Кирило Транквіліон-Ставровецький та ін.

Статут Львівської братської школи

- визначено організаційну структуру школи, права й обов'язки вчителя, учнів, батьків та громадськості.
- Батьки, посилаючи дитину до школи, мали при свідках ознайомитися зі шкільними порядками і скласти договір, у якому зазначити зміст і термін навчання дитини в школі.
- Викладання проводилося рідною мовою.
- Учні навчалися читати, писати, рахувати та співати.

Зміст освіти

- У школах *підвищеного* типу вивчали “сім вільних мистецтв”.
- предмети тривіуму: граматику, риторику, діалектику;
- предмети квадрівіуму - на дещо нижчому рівні, окрім музики.
- Основна увага - на гуманітарні дисципліни, вивченню грецької, латинської та польської мов.
- В старших класах вивчали філософію, богослов'я.
- Велика увага приділялася хоровому співу.

Статут Львівської братської школи

- Школу очолював ректор.
- братство виділяло двох шкільних наглядачів, які контролювали роботу вчителів та успішність учнів, розв'язували всі господарські питання.
- До школи приймалися діти усіх соціальних верств населення.
- Дітям з убогих сімей надавалася матеріальна допомога.
- Сироти були під повною опікою братства.
- *“Дидаскал має вчити й любити всіх дітей зарівно, як синів багатих, так і сиріт убогих, і тих, що по вулицях ходять, поживи просять”.*
- Становище учня в школі залежало не від матеріального стану батьків, а від його особистих успіхів у навчанні та поведінці.

Методи навчання

- У школах запроваджувалися елементи класно-урочної системи.
- методи навчання:
- пояснення
- бесіда
- самостійна робота
- диспут
- взаємне навчання.
- для закріплення навчального матеріалу широко використовувалося повторення.

Реформа української школи XVI–XVII ст.

- **Перша ознака:** виникнення та поширення в Україні колегіумів (середня освіта), академій та університетів (вища освіта, серед. XVII ст).
- Знаряддям колоніальної політики польського уряду в Україні стали католицькі колегіуми.
- До них направлялись на навчання діти української знаті.
- Серед католицьких навчальних закладів починаючи з другої половини XVI ст. особливе місце займали школи *ордена єзуїтів*.

колегіуми:

- нижчі – з семирічним строком навчання
- вищі з шестирічним строком навчання.

Реформа української школи XVI–XVII ст.

- У 1576 р. на Волині в м. Острозі князем К.Острозьким була відкрита перша вища школа в Україні - *Острозька Академія*.
- До середини XVII ст. в Україні не було жодного вищого навчального закладу. Польща чинила опір створенню вищої школи, яка могла б стати небезпечним політичним і культурним центром.
- Українська молодь змушена була здобувати вищу освіту в стінах Краківського й інших європейських університетів.
- У 1632 р. – Києво-Могилянська колегія.
- У 1661 р. створено Львівський університет (філософський, юридичний, медичний та теологічний).

Другою ознакою реформи української освіти у XVI–XVII ст. стала її латинізація.

- вплив грецької традиції зменшується на користь впливу Західної Європи, латинізованого світу.

Ознаки реформи

Третьою ознакою - різноманітність форм та типів шкіл:

- Серед найбільш розповсюджених - *братські школи*, засновані релігійними та культурно-просвітницькими об'єднаннями - братствами.
- на Гетьманщині, Запорізькій Січі, Слобожанщині - *козацькі (полкові) школи, козацькі січові школи* (в Стародубі, Глухові, Харкові, Чернігові, Ніжині, Лубнах, Миргороді, Переяславлі, Полтаві, Києві, Фастові, Білій Церкві, Каневі, Корсуні, Чигирині, Умані тощо.)
- *школи національних меншин* - вірменські (3), грецькі (2), школи при різних релігійних общинах - католицькі (3), монастирські (3), кальвіністів (4), лютеран (5), василіан (7), єзуїтські колегіуми - 13.

Школи католицьких орденів

- Орден єзуїтів (засновник Ігнатій Лойола), який існував для захисту католицької церкви, покликаний вести боротьбу з поширенням реформаційних ідей в християнському світі.
- Єзуїти створили цілу систему виховання, яке спрямоване на *підготовку активних поборників католицької церкви.*
- не пропагували широкої освіти для народу, тому всі свої зусилля кинули на відкриття недоступних простим людям *середніх і вищих єзуїтських шкіл*, призначених для дітей феодалної знаті.
- Існувала розгалужена мережа єзуїтських колегій.
- На середину XVII ст. в державі функціонувало понад тридцять середньоосвітніх шкіл.
- З них близько двадцяти розміщувалися на українських землях - в Ярославі, Перемишлі, Львові, Луцьку, Кам'янці, Острозі, Барі, Вінниці, Житомирі, Станіславі, Самборі, Фастові, Ксаверові, Кременці, Красноставі, Овручі, Переяславі та Ужгороді.

Єзуїтські школи

- Учні колегій походили з різних соціальних станів і верств.
- Здебільшого, це були діти шляхти і міщан, а також нащадки духовенства.
- не бракувало вихідців з козацького середовища, оскільки навчатися могли не лише католики, а й унійці та православні.
- В єзуїтських колегіумах здобували освіту українські гетьмани Богдан Хмельницький, Павло Тетеря, Іван Мазепа, відомий православний церковний діяч архієпископ Чернігівський Лазар Баранович.
- Для незаможних студентів при колегіумах існували інтернати.
- Згодом при єзуїтських школах постали й закриті навчальні заклади для дітей вищої аристократії, де їх готували до управління державою.
- При кожному колегіумі, зазвичай, була бібліотека.
- відкривали й друкарні.

Мета навчання

- Викладання у школі розглядали як справу милосердя (необхідність, допомога);
- мета навчання – допомогти ближньому краще пізнати та полюбити Бога, досконаліше йому служити, спасти власну душу і душі ближніх.
- Зміст навчальної програми всіх єзуїтських шкіл визначався єдиним статутом.
- Ігнатій Лойола у IV частині “Конституції” накреслив основні засади єзуїтського шкільництва:
- 1) школа, окрім навчання, мусить ще виховувати релігійно і морально: мають проводитись лекції з релігії, помірковані релігійні практики, цензурування давніх авторів, моралізаторські вистави і діалоги;

Основні засади єзуїтського шкільництва

- 2) тілесні покарання мають бути обмежені, на учнів слід впливати вмовляннями, похвалами і впровадженням змагальності;
- 3) систематична підготовка професорів для педагогічної праці;
- 4) безкоштовність навчання;
- 5) в усіх нижчих класах має викладати один учитель, як і в усіх середніх, аби предмет навчання складав цілість;
- 6) для закріплення матеріалу, окрім лекцій, слід використовувати повторення, дискусії, декламації.

Основні засади єзуїтського шкільництва

- Єзуїтські школи поділялись на колегіуми з 7-річним терміном навчання, які за освітою наближались до гімназій;
- і семінарії, які прирівнювались до університетів і мали 6-річний термін навчання.
- заклади були інтернатного типу і, як правило, розміщувались у просторих спорудах з добрим обладнанням, де дотримувались відмінної чистоти і порядку.
- Режим дня і навчальний рік були побудовані з умілим чергуванням занять і відпочинку (часті свята, тривалі перерви).

Основні засади єзуїтського шкільництва

- Велика увага приділялась фізичному розвитку вихованців через впровадження гімнастики, ігор.
- Єзуїтами була розроблена методика навчання, коли майже весь навчальний матеріал засвоювався під час шкільних занять.
- Щоденно проводилось повторення матеріалу, вивченого перед цим.
- У кінці тижня повторювали матеріал за тиждень, у кінці місяця – за місяць, у кінці року – за рік.
- Кожне заняття регламентувались шкільними статутами.
- Від учителів вимагалось уміння ясно викладати, поступово переходити від легкого до важкого.

Основні засади єзуїтського шкільництва

- Серед вихованців викликався дух суперництва.
- було розроблено систему заохочень (занесення на почесну дошку, особливі місця у класі тощо);
- та система покарань (ковпак з осячими вухами, прізвиська, особливі лавки сорому тощо).
- Допускались і тілесні покарання.
- Учень, що завинив, звільнявся від покарання, якщо доносив про такі ж вчинки когось із своїх товаришів.
- Науковці стверджують, що єзуїтське виховання відіграло реакційну роль у розвитку національних культур і релігій у багатьох країнах, серед яких можна назвати і Україну.

Козацька педагогіка

- *Система козацького виховання передбачала такі ступені:*
- дошкільне родинне виховання;
- родинно-шкільне виховання;
- підвищена освіта, вища освіта.
- *Дошкільне родинне виховання базувалося на культурі матері і батька, бабусі та дідуся, роду і народу.*

Структура шкільної освіти XVII–п. XVIII ст.

- За часів козаччини склалася певна система освіти в Україні:
- Початкова: парафіяльні, полкові;
- січові школи;
- братські школи (початкові й середні);
- монастирські (внутрішні, зовнішні).
- Середня:
- колегіуми в Чернігові, Переяславі, Новгороді - Сіверському й Харкові;
- вища ланки:
- Острозька й Києво-Могилянська академії.

Церковно-парафіяльні школи

- провідне місце - *парафіяльна школа* з учителями-дяками (дяківка).
- Дітей навчали рахувати, писати і читати.
- Виховання мало релігійний характер.
- Школи утримувалися на кошти батьків.
- Засновувалися, переважно, при церковних парафіях під наглядом священика (діяла до *першої половини XIX ст.*)
- задовольняли скромні потреби населення.
- головне – не цуралися рідних звичаїв і народної мови.
- одним із засобів впливу була субітка – щосуботнє фізичне покарання учнів.
- “Вчися, не пустуй; пам’ятай субітку”, – наказував учитель, караючи різкою.

Сучасники так описували парафіяльну школу

“Містилась вона в окремій хаті, де стояли три довгих столи.

Кожен стіл відводився окремому класові: за першим читали буквар, за другим - часослов, за третім - псалтир.

За двома останніми столами (класами) вчили й письма.

Учні були різного віку - від хлопчиків 7 - 8 років до дорослих козаків”.

Запорозька Січ упродовж майже трьохсот років виступала в ролі своєрідного освітянського центру

- Мета - воїнський вишкіл та одержання знань.
- **Першу** школу на землях Вольностей Війська Запорозького засновано в 1576 році.
- У 1602 році при Самарській церкві засновано козацький Пустинно-Миколаївський монастир і школу при ньому.
- вона стала називатися „монастирською”.
- На Чортомлицькій Січі в 1659 році збудували січову церкву із центральною, головною школою при ній (навчалось 80 учнів).
- До *січових шкіл* віддавали хлопчиків з 9 років.
- навчалися всі бажаючі – як малолітки, так і дорослі козаки.
- Принцип **гармонійного** виховання: фізичне, військове, релігійне, естетичне, розумове.

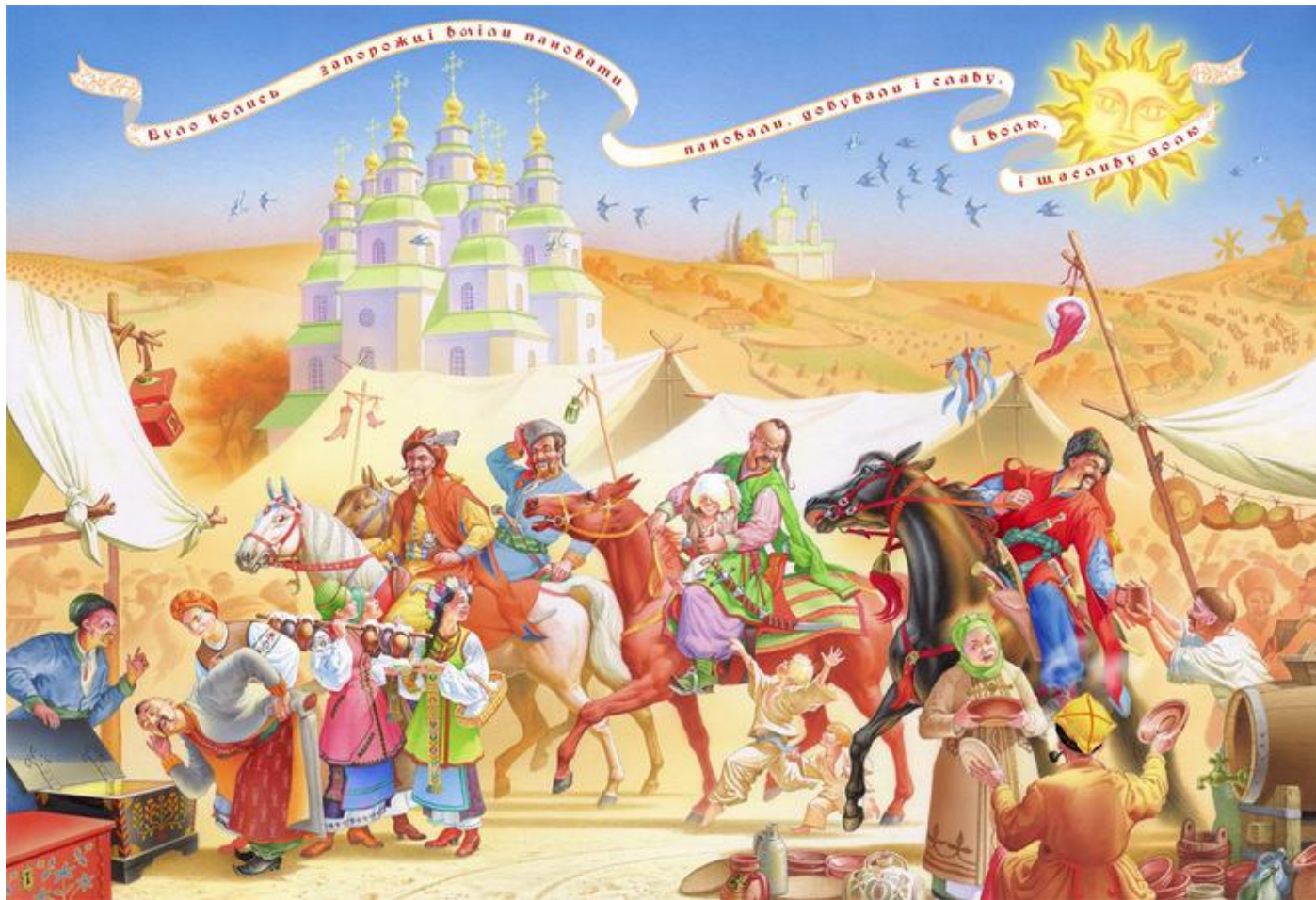
Зміст освіти

- Школа складалася з двох відділів; у *першому* навчали на паламарів та дияконів; *другий* — відділ молодиків, де вчилися сироти, хрещеники козацької старшини та інші діти.
- навчали грамоти, співу, військового ремесла.
- Учні утримувалися на кошти Січі.
- Існувала специфічна система відбору і вишколу молодих людей, так званих молодиків.
- Хто хотів стати козаком, служив у старого козака за джуру (слугу) - носив за ним рушницю, вчився у нього козацької майстерності, виконував для нього всіляку роботу.
- Джури жили в куренях з дорослими і відвідували січову школу.

Січова школа, порівняно з полковою, - вищий освітній щабель

- Навчання - рідною мовою.
- Студіювали також слов'янську і латину.
- Серед шкільних предметів - риторика, богослов'я, логіка, схоластика, географія, астрономія, музика.
- Ґрунтовно вивчали арифметику і геометрію.
- Цього вимагали будівництво військових укріплень, фортець, флоту, жвава торгівля.
- Знання з географії та астрономії, вміння орієнтуватися на місцевості по зорях були необхідні в далеких військових походах, плаванні на “чайках”.

Фізичне виховання

Зміст освіти в січових школах

- Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили “Богу добре молитися, на коні реп’яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колоти”.
- Вчили учнів плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін.
- Молодь на свята (за народним календарем) у процесі ігор змагалася на силу, спритність, винахідливість, точність попадання в ціль тощо.
- Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.).
- молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, різних видах змагань і боротьбі.

Зміст освіти в січових школах

- Молодь на Січі виховувалась на демократичних засадах. Усі мали рівні права та обов'язки.
- Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-ужиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо) та фольклорне виховання (пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків тощо).
- Козацькою педагогікою відводилась особлива роль лицарській честі і лицарській звитязі.
- Кожен молодий козак прагнув розвинути в собі ці шляхетні якості.

Січова школа при церкві Святої Покрови

Перші музичні школи

- На Січі існували також *школи музики і співу*.
- Богдан Хмельницький у 1652 р. видав універсал про організацію при кобзарських цехах шкіл кобзарів і лірників і взяв їх під свою опіку.
- Це були перші музичні школи в Україні.
- приймали дітей, що мали добрий слух і голос, і навчали церковного співу.
- Заняття з учнями проводились індивідуально.
- Лише тоді, коли юнак міг самотійно створити мистецький твір, він діставав право співати людям. Тому кобзарі часто були і поетами, і композиторами.
- Підготовка їх мала велике значення для козацького війська.
- Кобзарі і лірники розносили славу про подвиги козаків по всій Україні.

Навчальні посібники в січових школах

- Навчальні посібники в січових школах – Часослов і Псалтир.
- було видано Козацьку читанку (містить реєстр Переяславських статей 1659 р., має текст присяги гетьмана, географічний словник).
- Книжка гарно оформлена українським орнаментом, а за змістом - справжнє джерело тогочасних знань.
- працювали народні професійні школи мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва) та ін.

Січова школа

Полкові школи

- Полкові школи розташовувалися у полкових та сотенних містах і містечках.
- До другої половини XVII ст. на території Лівобережної України діяв полковий адміністративно-територіальний.
- За даними ревізійних книг, у семи полках Лівобережжя було 866 полкових шкіл: у Ніжинському – 217, Лубенському – 172, Чернігівському – 154, Переяславському – 119, Полтавському – 98, Прилуцькому – 69, Миргородському – 37.
- Школи існували на кошти батьків. За вивчення букваря батьки платили від 50 копійок до 1 карбованця, Часослова – 1-2 карб., Псалтиря - до 5 карбованців.
- Найчастіше - у приміщеннях, які належали церквам.
- Даючи грамоту, деякі з цих шкіл навчали й військової справи
- військову справу викладали досвідчені козаки, яких називали “військовими служителями”.

Школа-академія в Острозі

- Відкрив князь *К.Острозький* на власні кошти у 1576 р.
- Велику суму коштів на розбудову академії надала його племінниця - княжна Гальшка Острозька.
- Мета - компроміс між представниками східнослов'янської просвітньої тенденції та “латинської науки”.
- Зберегти традиції Київської Русі як основу самобутності української культури й протиставити їх наступу католицизму та ополяченню.
- Академію часто називали “Слов'яно-греко-латинська Академія”, “Тримовний ліцей”, “Греко-слов'янська школа” або “Грамотична школа”.
- У школі вивчали не лише слов'янську, а й грецьку, латинську, польську мови.

Острозька Академія

Зміст навчання

- Вчителями були православні греки і протестанти.
- видатні українські та зарубіжні педагоги-вчені, такі як Дем'ян Наливайко, Кирило Лукаріс та ін.
- Програма навчання передбачала предмети “семи вільних мистецтв”, передусім риторику, діалектику, астрономію.
- Вивчали також богослов'я, філософію.
- Острозька школа вирізнялася високим рівнем викладання.
- Тут працювали відомі на той час люди: першодрукар *Іван Федоров* (засновник Острозької друкарні), письменник *Герасим Смотрицький*.
- З 1580 Г.Смотрицький - перший ректор Острозької академії.
- Вчилися в Острозі діти шляхти, селян.

Острозька Академія

- Вихованцями школи були: відомий учений і письменник Мелетій Смотрицький, гетьман П. Сагайдачний, видатні церковні і культурні діячі.
- Острозька школа (академія) - перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа. (Н-д - Вільнюський університет - 1570).
- Тип Острозької Академії як навчального закладу викликає дискусії.
- Офіційного статусу вищого навчального закладу вона не мала, а пов'язані з організацією навчального процесу документи до нашого часу майже не дійшли (статут, програми, плани, конспекти тощо).

Києво-Могилянська академія

- Другим вищим закладом освіти стала *Києво-Могилянська академія*, створена 1632 р. у результаті злиття Київської братської (1615) та Лаврської шкіл.
- заклад почав свою роботу на території братської школи під назвою Києво-братська колегія.
- опікуном став *Петро Могила*. Згодом заклад на його честь було названо Києво-Могилянською академією.
- Згідно з Гадяцьким трактатом 1658 року між Річчю Посполитою і Гетьманщиною колегії надавався статус академії.

Період розквіту академії

- За гетьманування Івана Мазепи для Києво-Могилянської академії спорудили будинок.
- Кількість студентів досягла 2 тис.
- Пізніше вона становила 500-1200 осіб.
- Вікових обмежень не було.
- Для бідних учнів при академії існувала бурса.
- Академія була світським демократичним всестановим навчальним закладом.
- навчалися діти духовенства, козаків, селян, міщан (різних станів).
- навчалися українці, поляки, росіяни, чехи, білоруси, словени (різних національностей).

Зміст освіти

- Колегія мала вісім класів:
- у чотирьох нижчих класах студенти (“спудеї”) вивчали читання, граматику, катехізис, арифметику, музику;
- у двох середніх – поезію і риторичу;
- у двох старших класах – філософію і богослов’я.
- знання студентів оцінювалися за такими рівнями: “доброго, старанного, неслабкого, слабкого, худого, безнадійного” навчання.
- У колегії працювали найкращі українські та іноземні професори:
- *Є.Славинецький, С.Полоцький, М.Смотрицький.*

Зміст навчальних програм

- За змістом навчальних програм і рівнем викладання академія відповідала вимогам європейської вищої освіти.
- Повний курс навчання тривав 12 років і поділявся на вісім класів.
- Мовам: слов'яно-руській (тодішній українській літературній), грецькій, латині, польській;
- Літературі: класичній грецькій і римській, історії, географії.
- Лекції викладалися переважно латиною.
- З першої половини XVIII ст. в Києво-Могилянській академії систематично викладалися іноземні мови.
- З поглибленням дипломатичних, економічних і культурних зв'язків з Західною Європою виникла потреба вивчати німецьку, французьку, старосврейську мови.

Випускники Києво-Могилянської академії

- До випускників зокрема належали Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Скоропадський, Іван Самойлович.
- Університет довгий час був також важливою релігійною школою, звідси вийшли такі відомі християнські діячі як Степан Яворський, Феофан Прокопович.
- архітектор Іван Григорович-Барський, філософ Григорій Сковорода,
- У 1734 р. в академії навчався М. Ломоносов.
- Після перетворення в Київську духовну академію навчальний заклад зберіг свою міжнародну репутацію як центр православної релігійної освіти.

Києво-Могилянська академія. Бібліотека

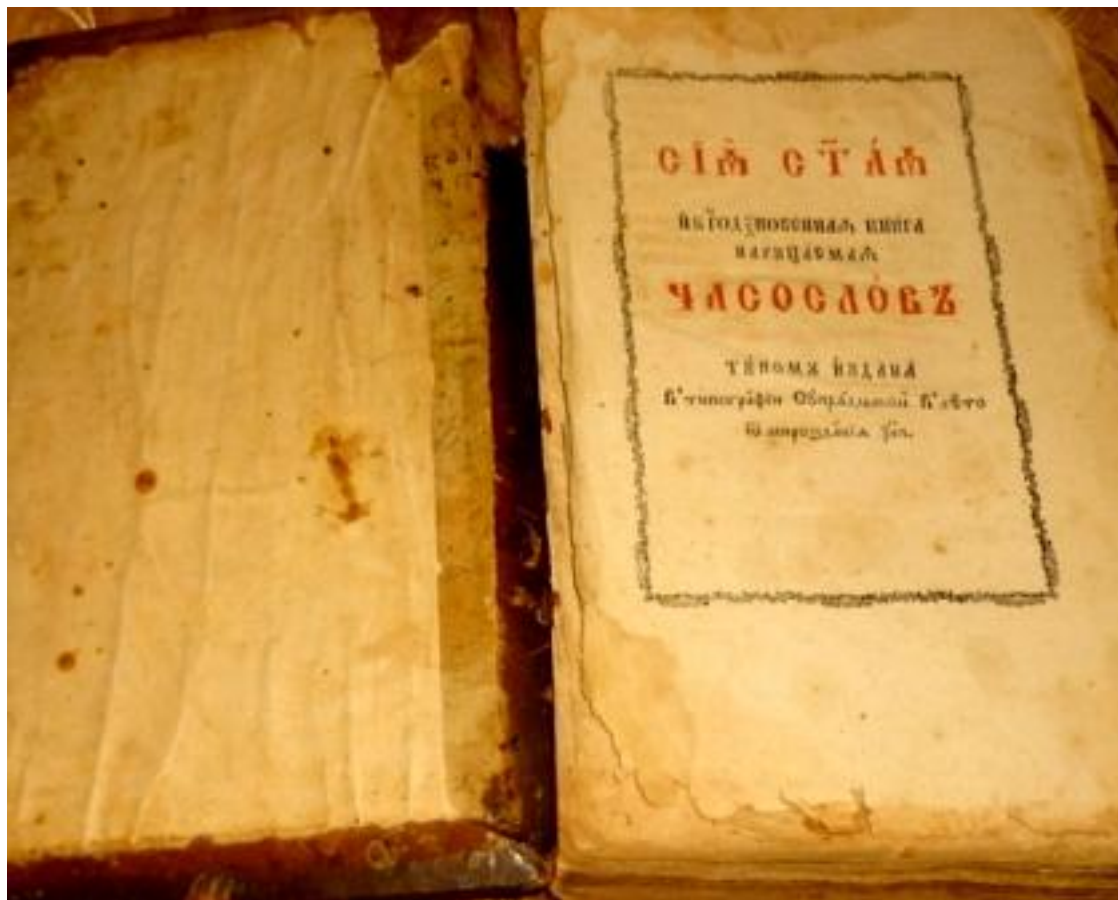
Києво-Могилянська академія

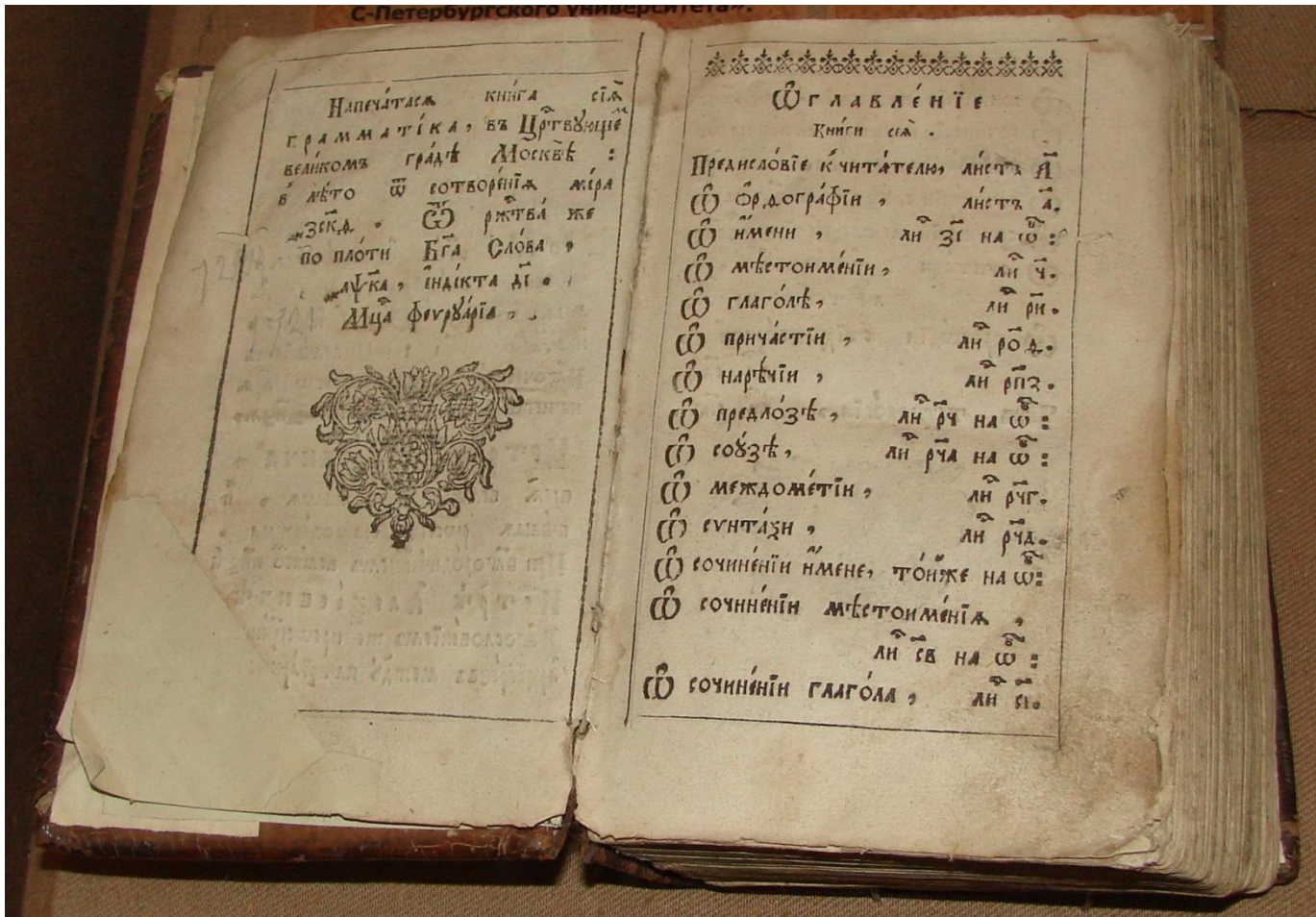
Бібліотека Києво-Могилянській академії

- Велике значення для забезпечення високого рівня навчального процесу в Києво-Могилянській академії мала бібліотека,
- надходили книги з Рима, Парижа, Венеції, Лейпціга, Амстердама, Кракова, Відня та інших книговидавничих центрів Європи.
- Але найбільшу частину становили українські друки.
- Тут знаходилось перше видання Києво-Печерської лаври “Часослов” (1616), багато примірників “Адельфоте” надрукованого у Львові і привезеного Іовом Борецьким, “Граматик” (1619) М. Смотрицького, “Лексикон славеноросській і імен толкованіє” (1627) Памво Беринди та ін.

Перша друкована книга

“Грамматика” (1619) М. Смотрицкого

Львівський університет

- король Ян II Казимир 20 січня 1661 р. підписав диплом, який надавав єзуїтській колегії у Львові “гідність академії і титул університету” з правом викладання всіх тодішніх університетських дисциплін, присудження вчених ступенів бакалавра, ліценціата, магістра і доктора.
- Від часу заснування і до 1773 р. Львівський університет перебував під контролем єзуїтського ордену і підпорядковувався генералові єзуїтів у Римі.
- На чолі університету стояв ректор.
- Приміщення університету було поблизу Краківської вулиці в центрі Львова.
- Навчальний заклад будував і купував нові приміщення, мав свою бібліотеку, найбільшу у Львові друкарню. Університет складався з двох відділів (факультетів) — філософського і богословського (теологічного).
- Історичні джерела засвідчують, що 1667 р. на філософському і теологічному відділах навчалось близько 500 студентів, а навчальний процес забезпечували вісім викладачів.

Львівський університет

“Золотий вік нашого письменства, нашої культури”

- Видатний український педагог Іван Огієнко визначав XVII століття в історії української педагогіки як “Золотий вік нашого письменства, нашої культури”.
- У той час Україна досягла суцільної грамотності населення.
- Чужинці, які побували тут, захоплювались освіченістю українців.
- Наприклад, Павло Алеппський, подорожуючи Україною (в 1654-1656 рр), у своїх дорожніх нотатках писав, що українці – “люди вчені”, кохаються у науках і законах, гарні знавці риторики, логіки і всякої філософії.
- “...по всій Козацькій землі, ми помітили прегарну рису, що нас дуже дивувала: всі вони, за малими винятками, навіть здебільшого їх жінки та діти, вміють читати та знають порядок богослужби та церковний спів. Крім того, священники вчать сиріт та не дають, щоб вони тинялись по вулицях”.

Юрій Дрогобич (1450–1495)

- Очевидно, перший з відомих видатних українських вчених.
- Народився в м. Дрогобич
- Доктор філософії, медицини, ректор відомого Болонського університету.
- Автор імовірно першої наукової друкованої книги українського автора - наукового трактату “Прогностична оцінка поточного 1483 року...”.
- Сприяв виходу в світ перших друкованих книг староукраїнською мовою в Кракові : “Тріодь Пісна”, “Тріодь Цвітна”, “Часословець”, “Осьмогласник”.

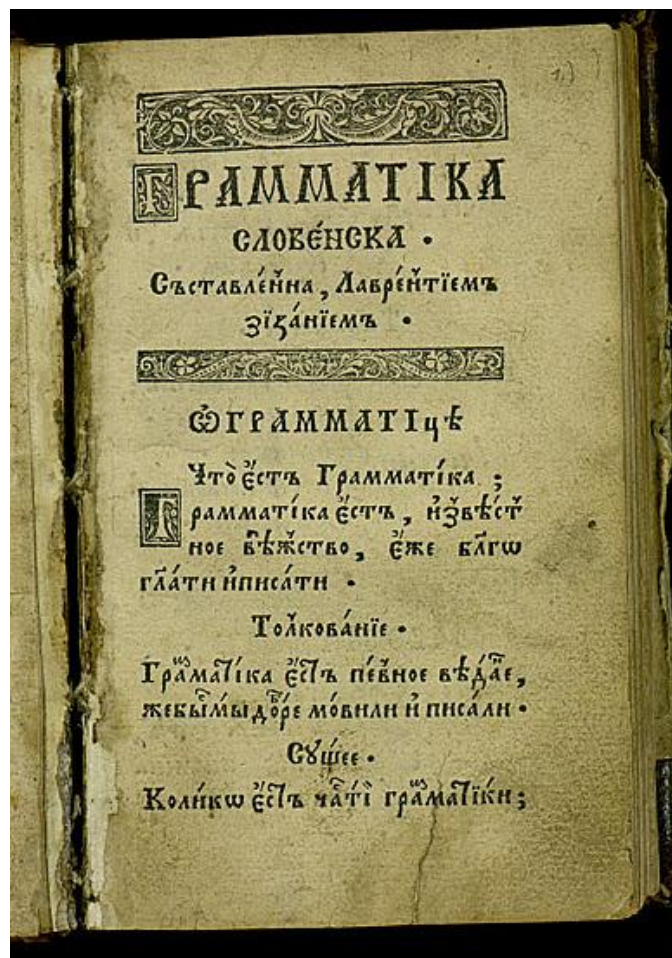
Павло Русин (1470–1517)

- український, польський і німецький письменник і вчений, коментатор античних письменників.
- Професор Краківського університету.
- Написав трактат, присвячений коментуванню “Парадоксів” Цицерона (рукописний фонд Вроцлавського університету).

Педагогічна думка XVI–XVII ст.

- **Стефан Зизаній** (прибл. 1570 - прибл. 1605-1610) - письменник, освітній діяч, працював учителем братських шкіл.
- Виступав проти соціальної несправедливості, національного й релігійного гноблення українського народу.
- Автор “Катехізису для шкільного навчання” (1595).
- **Лаврентій Зизаній** – “Грамматика словенска совершенного искусства осми частей слова” (1596) - перший систематичний підручник церковнослов'янської мови, призначений для шкіл.

“Грамматика словенска совершенного искусства осми частей слова”

Памво Беринда (між 50-70 рр. XVI ст. - 1632)

- відомий просвітитель, друкар, один із основоположників української поезії й драми.
- Найвідоміша праця, над якою автор працював 30 років, - “Лексикон словено-руський и имен толкование” (Київ, 1627). Використовували у братських школах як навчальний посібник.
- За змістом це енциклопедичний словник, в якому зібрано до 7 тис. слів церковнослов'янською мовою і подано їх українські відповідники. Серед слів – чимало педагогічних термінів.
- Тлумачення педагогічної термінології (“вчитель”, “вихователь”, “педагогія” та ін.) засвідчує, що в Україні вже на початку XVII ст. сформувалося чітке поняття про педагогіку як науку про виховання.

“Лексикон словено-русский и имен толкование” (Київ, 1627)

Кирило-Ставровецький Транквіліон (?-1646)

- видатний учитель Львівської та Віденської братських шкіл, просвітитель, проповідник.
- вважав, що у формуванні майбутньої людини велике значення має виховання.
- У творах “Зерцало богословії”, “Євангеліє учительное” наголошував, що місце людини в суспільстві повинно залежати від її освіти, а не від походження.
- Гострота розуму залежить від вроджених здібностей, але глибина і різноманітність знань - від виховання.
- Вважаючи, що прагнення до знань є природною властивістю людини, наголошував, що кожен повинен збагачувати свій розум знаннями і поширювати їх серед інших.

Єпіфаній Славинецький (?-1675)

- вихованець, а згодом викладач Київської академії, просвітитель, автор багатьох навчальних посібників.
- Перекладав навчальну літературу з медицини, географії, мистецтва, педагогіки, історії.
- Автор кількох філологічних праць: “Лексикона латинського”, “Філологічного словника”, “Лексикона греко-славено-латинського”.
- Великою популярністю у XVII ст. користувався твір Е. Славинецького “Громадянство звичаїв дитячих” - збірник правил поведінки в школі, дома, на вулиці.
- Правила написано у катехізисній формі (формі запитань і відповідей).

•

Інокентій Гізель (прибл. 1600-1683)

- видатний діяч української культури XVII ст., філософ, психолог, письменник, професор, ректор Київської колегії.
- Автор праць з філософії, психології, теології.
- Зазначав, що в основі процесу пізнання людиною навколишньої дійсності лежить інтелектуальна діяльність самої людини.
- процес пізнання ґрунтується на чуттєвому досвіді людини
- вважав важливим завданням - розвивати органи чуття дитини.
- Велику увагу приділяв впливу навколишнього середовища для формування особистості.

Симеон Полоцький (1629-1680)

- видатний учений, який зробив значний внесок у розвиток педагогічної науки.
- виступив проти теорії “вроджених ідей” (майже на 20 років раніше від Д. Локка)
- був переконаний у тому, що людина не народжується з готовими моральними якостями, а набуває їх у процесі виховання.
- Свої педагогічні положення, виклав у творах “Книжица вопросов и ответов, иже в юности сердцем зело потребне суть”, “Обед душевний”, “Вечеря душевная”.

Феофан (Єлезар) Прокопович (1681—1736)

- церковний і громадський діяч, просвітитель, письменник, педагог.
- після закінчення Києво-Могилянської колегії (1698) продовжував навчання за кордоном.
- професор риторики й піітики в Київській академії
- з 1710 р. - її ректор.
- У 1716 р. виїхав до Петербурга і став на чолі російської православної церкви.
- Організував школу, в якій застосовувалися передові для того часу методи виховання.
- Автор букваря “Перше учення отрокам”.

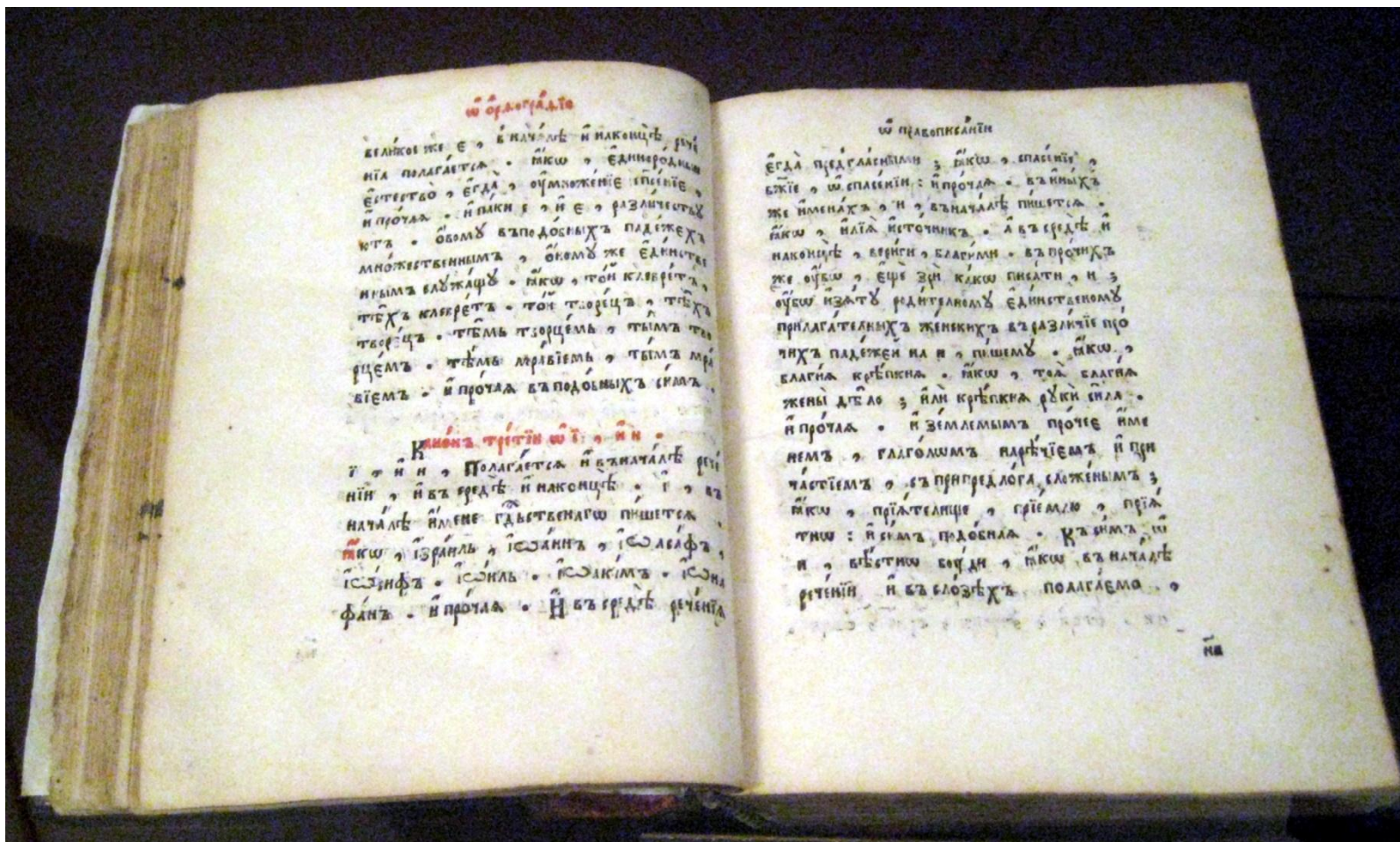
Основні праці

- “Про поетичне мистецтво”, “Про риторичне мистецтво”, “Перше повчання отракам”, “Духовний регламент” та ін.
- Педагогічні ідеї: освіта є головним фактором суспільного прогресу. *Ідея просвіченого абсолютизму.*
- Ідея безперервної освіти (істино освічена людина “*ніколи ситності не відчуває у пізнанні своїм, ніколи не перестає вчитися*”).
- Вимога глибокого, істинного знання, а не “*примарного і мрійного вчення*”.
- Утвердження необхідності вивчення закономірностей людської природи для того, хто хоче впливати на людину (оратор, вчитель).
- Дидактичні вимоги до написання підручників (“Духовний регламент”): ясність та простота, стислість, послідовність, логічність викладу, перехід від простого до складного, урахування психологічних особливостей учнів.
- Вимоги до морального виховання учнів: чесноти “які слід виховувати: потяг до знань, працелюбність, дотепність”.

Мелетій Смотрицький (1572–1633)

- полеміста, талановитий педагог
- був ректором Київської братської школи, викладачем Києво-Могилянської академії.
- Написав 18 творів, у яких звучать ідеї патріотичного виховання, поширення освіти серед народу.
- Найпопулярнішою з них була **Граматика словенська**.
- За цим підручником навчався М.Ломоносов.
- Велику педагогічну цінність мають рекомендації щодо свідомого засвоєння навчального матеріалу.

“Грамматика словенська”

Соціально-політична ситуація

- Після Андрусівського перемир'я 1667 р. між Московською державою і Польщею Україну було поділено:
- на Правобережну, що відійшла до Польщі, Лівобережну, що стала провінцією Росії.

Політична, національна, релігійна ситуація в Україні у XVI—XVII ст. зумовила існування двох напрямів освіти

- ***православного:***
- братські школи;
- школи, засновані сільськими общинами, де вчителювали дяки;
- січові, полкові школи;
- школи при православних церквах і монастирях;
- католицького:***
- школи католицьких орденів (єзуїти, домініканці, піари).
- існували й уніатські школи, створені на базі православних після Брестської церковної унії 1596 р.;

Контрольні запитання

- Охарактеризуйте основні етапи розвитку української педагогіки.
- Традиційні засади виховання й навчання прадавніх українців (VI – IX ст.)
- Охарактеризуйте систему освіти в Київській Русі.
- Розкрийте поняття “школи книжного вчення”.
- Охарактеризуйте найдавніші пам’ятки педагогічної думки Київській Русі.
- Причини виникнення братських шкіл. Охарактеризуйте зміст освіти. Статут братської школи.
- Розкрийте мету та завдання козацької педагогіки.
- Розкрийте зміст освіти в Острозькій академії та Києво-Могилянській академії.
- Охарактеризуйте діяльність козацьких шкіл в Україні (січові, полкові, музичні та ін.).